

Izdanje i štampa
futura publikacije

Lektura
Prof. dr Vera Vasić

Tiraž
500

Štampanje knjige pomogli su Fond za otvoreno društvo i
Ekumenska humanitarna organizacija u Novom Sadu iz Fonda za male projekte.

CIP - Каталогизација у публикацији
Библиотека Матице српске. Нови Сад

929-055.2(497.113 Novi Sad)
316.662-055.2(497.113),.1748/1941"
396(497.113),.1748/1941"

ZNAMENITE žene Novog Sada. 1 / urednica Gordana
Stojaković. - Novi Sad : Futura publikacije, 2001 (Novi
Sad - Futura publikacije). - 342 str. : 21 cm

Tiraž 500. - Bibliografija uz poglavlja. - Registar.

а) Жене - Нови Сад - Биографије б) Феминизам -
Војводина - 1748-1941

Gordana Stojaković

Urednica

ZNAMENITE ŽENE
NOVOG SADA
I

futura publikacije
2001.

**SKICA ZA STUDIJU:
POČECI FEMINISTIČKOG POKRETA U VOJVODINI
(1748-1941)**

Dugotrajna, može se reći vekovna, borba žena protiv svake vrste podređenosti, u početku svedena na pojedinačne napore hrabrih, darovitih, često usamljenih žena, tokom 19. veka prerasta, kako u mnogim evropskim zemljama tako i na našim prostorima, u masovnije ženske pokrete.

Za savremeni feministički pokret kod nas od presudnog značaja je ono što su uradile ženske, građanske institucije u Novom Sadu i Vojvodini tokom 19. i početkom 20. veka.

Upoznavajući se sa tim, dobrim delom nedovoljno poznatim, periodom borbe žena za svoja prava, nećemo samo ispuniti svoj dug prema društvenoj i kulturnoj istoriji nego ćemo bolje razumeti i sadašnje aktivnosti ženskih organizacija.

U ovoj knjizi date su biografije znamenitih žena koje su za Novi Sad bile vezane rođenjem, školovanjem, udajom, službom ili kreativnim i aktivističkim radom, tokom čitavog svog života ili samo za vreme kratkih boravaka u njemu. Biografije su rađene tako da se, uzimajući u obzir istorijski okvir u kojem su te žene delovale, isticao njihov doprinos opštem pokretu žena za emancipaciju. Namera je bila i da se istaknu i manje poznate ličnosti.

Novosadska sredina shvaćena je mnogo šire od današnjih administrativnih granica, jer je do Drugog svetskog rata Novi Sad bio, u vojvođanskim okvirima, značajan kreativni prostor i centar povezivanja žena. Zato nisu mogli biti izostavljeni prikazi životnog i kreativnog iskustva onih žena koje su živеле u mestima tesno povezanim sa Novim Sadom – u Sremskim Karlovcima, Irigu, Golubincima, Jasku, Vilovu, Futogu, Ruskom Krsturu, Staparuu.

Kao uvod u biografije dat je prikaz sleđa događaja, situacija, ličnosti, koji su od kraja 18. veka uticali na osnovne pravce borbe žena za emancipaciju, usmerenu na sticanje prava na nasleđivanje i upravljanje sopstvenom imovinom i prava na školovanje. Koliko je pravo na školovanje ženama bilo važno potvrđuje i podatak o velikom broju žena dobrotvorki, od kojih su mnoge osnivale fondove za školovanje devojaka. Krajem 19. veka obrazovane i emancipovane žene osnivaju i vode velik broj ženskih organizacija i ustanova sa brojnim članstvom.

Njihov rad je pri tom, sasvim uslovno, određivan s obzirom na to da li je bio usmerena na teoriju ili na realizaciju sopstvenih ideja i konkretan aktivistički rad, a sve to je bilo posmatrano kroz feminizam kao način života.

U uvodu knjige predstavljene su najznačajnije novosadske ženske organizacije – humanitarne, obrazovne, kulturne, sportske, političke. Upoznavanje sa radom ovih organizacija, sa ciljevima koje su sebi postavljale i rezultatima koje su ostvarivale, omogućilo je da se, makar i delimično, rekonstruiše sled feminističkih ideja.

Knjiga je pisana da nas podseti na poznate žene u novosadskoj sredini, da nam kaže nešto o onima koje znamo samo po imenu, da nas upozna sa mnogim koje su danas potpuno nepoznate. Istovremeno ona je pisana i kao poziv budućim istraživačicama i istraživačima da uđu u ovo nedovoljno istraženo polje.

ISTORIJA GRADA

Prema arheološkim ostacima šire područje Novog Sada bilo je naseljeno već u bronzano i gvozdeno doba, a vojne karte iz 15. i 16. veka svedoče o postojanju naselja "Bistrica".

Temelji današnjeg gradskog jezgra postavljeni su krajem 17. veka, u vreme gradnje Petrovaradinske tvrđave. Prvi stanovnici naselja bili su Srbi vojnici, zanatlije, trgovci pa se ono u istorijskim izvorima pominje kao Racka (Srpska) varoš. Ubrzani razvoj mesta privlači pripadnike različitih veroispovesti, te svi oni učestvuju u njegovom ekonomskom i kulturnom razvoju. Godine 1748. varoško stanovništvo otkupljuje slobodu za svoj grad, koji postaje slobodan kraljevski grad u Ugarskoj i dobija imena: Neoplanta, Neusatz, Ujvidék, a Srbi su to preveli sa Novi Sad.

Nakon proglašenja Srpske Vojvodine u toku revolucionarne 1848/49. godine, Novi Sad je za odmazdu gotovo porušen 1849. u artiljerijskim napadima. U drugoj polovini 19. veka, u periodu obnove, formirale su se, i danas prepoznatljive, vizure gradskog centra. Od 1918. Vojvodina je u sastavu Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca a 1929. Novi Sad postaje administrativni, kulturni, privredni centar Dunavske banovine Kraljevine Jugoslavije. Tokom Drugog svetskog rata Novi Sad je bio pod mađarskom okupacijom, a januara 1942. godine u Novom Sadu je izvršena velika racija, kada je stradao velikog broja ljudi, uglavnom Srba i Jevreja. Nakon rata II svetskog rata Novi Sad postaje kulturni, ekonomski, politički i administrativni centar A. P. Vojvodine, i Republike Srbije, koja posle raspada SFR Jugoslavije sa Republikom Crnom Gorom čini Saveznu Republiku Jugoslaviju.

I ako bi se sad ukratko hteo predstaviti Novi Sad, tada bi se moralo reći da je to grad koji počiva na temeljima koje su postavili pripadnici različitih nacija i veroispovesti, te da su nacionalna i verska heterogenost i iz njih proisitekla multikultanost bile i ostale najznačajnije, suštinske, osobine njegovog duha.

Južni deo Habzburške monarhije u kojoj se nalazio Novi Sad do kraja I svetskog rata

Novi Sad je u periodu 1918-1929 bio okvirima Kraljevine SHS a od 1929-1941. u okvirima Kraljevine Jugoslavije

O STANOVNIŠTVU NOVOG SADA I VOJVODINE

Godina	Broj stanovnika Novog Sada	Broj stanovnika Vojvodine
1777.	7.930	
1787.	10.265	
1804.	13.262	
1821.	16.952	
1827.	20.231	
1836.	17.332	
1838.	16.978	
1843.	16.830	
1847.	18.896	
1850.	10.007	
1857.	15.822	
1869.	19.119	1.152.468
1880.	21.352	1.179.230
1890.	24.717	1.332.635
1900.	28.763	1.429.271
1910.	33.089	1.505.755
1921.	39.122	1.535.794

1931.	63.985	1.624.158
1948.	69.431	1.640.757
1991.	179.626	2.013.889

(podaci su preuzeti iz knjige Slobodana Ćurčića "Stanovništvo Vojvodine", Novi Sad, 1996)

Na području današnje Vojvodine moderni popisi stanovništva organizuju se od 1869. godine. O dotadašnjem periodu postoje različiti istorijski podaci koji ne mogu poslužiti za kompleksnija istraživanja ali mogu doprineti da se potpunije sagleda sociokulturna istorija grada.

Broj stanovnika Novog Sada konstantano je rastao, osim u periodu 1836-1843. kada je opao zbog epidemija kolere (1831. i 1836) i 1848/49. godine, kada je stanovništvo izbeglo iz grada.

Sredinom 19. veka Novi Sad nije bio najmnogoljudniji grad u Vojvodini:

Grad	Broj stanovnika
Subotica	48.126
Sombor	21.601
Vršac	17.244
Senta	14.797
Veliki Bečkerek	14.350
Velika Kikinda	13.866
Turski Bečej (Novi)	10.022
Novi Sad	10.007

(podaci preuzeti: Saša Kicošev "Broj žitelja u gradu od 1694. do danas", Sveske za istoriju Novog Sada br. 5, Novi Sad 1994, str. 10-15)

Prema podacima iz popisa, obavljenog dve decenije kasnije (1869), stanovništvo Novog Sada znatno je uvećano. Od Novog Sada, po broju stanovnika bili su tada veći: Subotica, Sombor, Senta, Vršac i Veliki Bečkerek. Godine 1900. Subotica i dalje ima najviše stanovnika, zatim dolazi Sombor pa Novi Sad. Podaci popisa iz 1910. pokazuju da je Novi Sad tada po veličini bio drugi grad u Vojvodini, iza Subotice. Od 1948. do danas Novi Sad je prema broju stanovnika najveći grad u Vojvodini.

Novosadsko stanovništvo oduvek su činili pripadnici različitih etničkih i konfesionalnih zajednica.

Godina	pravoslavni	katolici
1774.	5.910	2.725
1775.	5.893	2.592
1776.	6.791	2.483

(Broj pravoslavnih i katolika krajem 18. veka dat je u Glasniku Istorijskog društva u Novom Sadu iz 1940: sv. 39/42, str. 281.)

Polovinom 18. veka u Novom Sadu je bilo najviše Srba i Nemaca. Postoje podaci da je 1739. godine u gradu bilo Jermena, te da je 1748. bilo 100 Jevreja (2,16%). Rusini su osnovali svoju crkvenu opštinu 1784. godine. Zasebnu crkvenu opštinu imali su i vernici evangelističke (uglavnom Nemci i Slovaci) i reformat-ske crkve (deo Mađara).

O novosadskom stanovništvu, pre bune, zapis je ostavio i Mihajlo Polit – Desančić : "Na čitavom jugu Ugarske, u tim varošima, u tim distriktima, Srbi su imali brojnu većinu pa svojim dobrim mat. stanjem smatrali su se kao neki gospodari prema Nesrbima. U ono doba vladajuće pleme nije imalo onoga gospodarajućeg značaja kao danas. Zvaničan jezik sve do bune 1848. bio je latinski. U Novom Sadu bila je samo nemačka manjina. Sa tom manjinom Srbi su se sporazumeli, pa onda prema velikoj avtonomiji slobodnih kraljevskih varoši, birali su sebi svoje činovnike" (1925: 12).

Godine 1843. Novi Sad je imao 17.332 stanovnika (D. J. Popović 1990: 113). Od tog broja pravoslavnih je bilo 9.675; katolika 5.724; reformata 711; evangelista 321; Jevreja 727 i Jermena 30. Posle bune u Bačkoj županiji bilo je Srba, ostalih Slovena i Nemaca 520.000 a Mađara 190.000 (Glasnik Istorijskog društva u Novom Sadu iz 1934, sv. 17, 18 i 19).

Početak 20. veka u čitavoj Kraljevini Ugarskoj bilo je 18.743.553 stanovnika, od kojih 9.596.628 pismenih, i to 5.279.787 muškaraca i 4.319.814 "ženskinja" ("Ženski svet" 1911, str. 45). Najviše nepismenih bilo je među Srbima, Hrvatima i Rumunima, dok je najviše pismenih bilo među Nemcima, Slovcima i Mađarima, gde su i "mlogi Jevreji uvršteni".

Od samog postanka Novi Sad je – prvo kao naselje, a kasnije i kao grad – u provinciji Austrougarske te se nikad nije ni mogao porediti sa Bečom, Gracom, Peštom, Budimom, Požunom, Segedinom ili Temišvarom. No i pored toga on je bio izuzetno značajan za srpsku istoriju, a zajedno sa Sremskim Karlovcima i za duhovnost, za kulturni i ekonomski prosperitet.

Ekonomsko bogatstvo srpskog novosadskog stanovništva (kao i ostalih gradova u Austrougarskoj) omogućilo je priključivanje srpskog narod zajednici prosvetljenih i kulturnih naroda Evrope u 18. i 19. veku, što je podstaklo sve izraženiju emancipaciju žena, kroz obrazovanje. Žene su zahtevale pravo na nasleđivanje, pravo nasleđa iz bračnog odnosa, pravo na školovanje ženske dece, pravo na ženske organizacije, pravo na javno delovanje

Sredinom 19. veka, naročito posle bune iz 1848. velik broj Novosađanki prelazi u Srbiju, orijentalnu, patrijarhalnu državu, koja se tek oslobađala nasleđa turske vlasti, i tu one započinju misionarski posao prosvetljavanja stanovništva i borbu za emancipaciju žena.

Novosadsko stanovništvo drugih etničkih zajednica učestvuje u razvoju grada ali on nema za njih takav značaj kao za srpsku zajednicu. Najznačajnije institucije Mađara, Nemaca, Jevreja, Slovaka bile su već davno formirane, kao i njihovi kulturni, politički i ekonomski centri, te je za njih Novi Sad ostajao provincijski grad. Savka Subotić je ostavila podatak " da su u "lerovima" (privatne škole za

žensku decu, koje su vodile uglavnom Nemice – prim. aut.) učile gotovo samo Srпкиnje. Tada je "bilo malo imućnih Nemaca u Novom Sadu a i sa strane su vrlo retko dolazile Nemice nego Srпкиnje, koje su radi nemačkog jezika stanovale u lerovima" (Ženski pokret u Vojvodini 1933: 33).

Za istorijat borbe za emancipaciju žena na našem prostoru od izuzetnog je značaja što je gradsko područje bilo višenacionalno, te je za Srпкиnje, tokom 18. i 19. veka, načelo multikulturalnosti bilo od nacionalnog značaja.

Gradanska, ženska nošnja iz druge polovine 19. veka
– fotografija iz arhive Rukopisnog odeljenja Matice srpske (ROMS).
Foto: B. Lučić.

PRAVO NA NASLEĐIVANJE

Od samih početaka modernog Novog Sada, tj. od kraja 18. veka, značajna su nastojanja žena da se izbore za pravo da upravljaju nasleđenim dobrima. Krajem 18. veka dve sile su sprečavale zakonsko izjednačavanje žena i muškaraca u pogledu nasleđivanja: "patrijarhalna ratarska zadruga i konzervativno plemstvo". Onemogućavanje žena da nasleđuju i raspolazu imovinom tumačeno je "slabošću ženske vrste". Zakon je u to doba jedino poštovao i štitio instituciju miraza, pa je

sklapanje braka bio pre svega posao, a supružnici su često, da bi zaštitili svoje interese, potpisivali bračne ugovore, kojima su se precizirala međusobna potraživanja u posebnim situacijama. Mirazom je samostalno upravljao muž, kao i svom ostalom imovinom. Žene su pravo da raspolažu dobijenom imovinom po svom nahodjenju sticale tek kao udovice ili na osnovu razvoda braka. To je razlog što su dobrotvorke, najčešće bile udovice. Mađarski građanski zakon je stavljao žene u daleko povoljniji položaj nego austrijski građanski zakonik, u kome pri navođenju lica nesposobnih da budu svedoci pri opruci stoji: "kaluderi, maloletni, ženske, umobolni, slepi, gluhi" ("Žena" 1911, br. 3, str. 78). Po mađarskom zakonu o tutorskom pravu žena je udajom postajala punoletna, dok je muž ostajao pod tutorstvom do 24. godine, tako da se dešavalo da žena, iako mlada, postane mužu tutor.

Austrijski građanski zakon (na snazi do pred kraj 19. veka) predviđao je, za katolike i pravoslavce, da isključivu nadležnost u bračnim sporovima imaju nadležni crkveni sudovi (konzistorije). Od 1894. na snazi je mađarski građanski zakon, koji uvodi kategoriju građanskog braka, što znači da je bio moguć brak između osoba različite vere. U slučaju spora nadležnost su imali državni sudovi.

U trećoj knjizi "Novosadskih biografija" Vase Stajića zabeleženo je da je bačka pravoslavna konzistorija 1782. razmatrala molbu Julijane Nikolić za razvod braka uz koju je priložen i zahtev Magistratu Novog Sada "da se pobrine za stražu da se Pavle ne bi, dobivši tu molbu na izjašnjenje, razbesneo i postao opasan po život žene". Julijana je dobila razvod 1783. godine, a "kako je podnela silnu tuču od svog muža njihov sin ostao je kod matere". U istom izvoru zabeleženo je da je katolička konzistorija u Kaloči (gde je bilo sedište dijeceze kojoj je do 1922. pripadao Novi Sad) 1840. odlučivala o tužbi koju je za razvod podnela Terezija Lang, optužujući muža Mihajla Nikolića za preljubu. Pošto je preljuba dokazana kaločka konzistorija je odobrila razvod i osudila Mihajla da "vрати Tereziji šta mu je donela i da joj za izdržavanje da polovinu plate i četvrtinu sporednih prihoda".

Jozefina Teodorović iz Novog Sada, 1868. napustila je muža pokrenuvši parnicu za razvod braka. Navela je da je to učinila "zbog krajnje i neodoljive mrzosti", jer ju je "bolešću u sramni udovi zarazio" i zbog "preljubodejstva". Lekarskim pregledom ustanovljeno je da nema znakova nikakve bolesti, a kako sem "neodoljive mrzosti" drugo nije mogla da dokaže razvod je potvrđen, ali u "korist muža".

Zabeleženi su i slučajevi ostavinskih rasprava u kojima se vidi da su Novosađanke posle smrti muža ili oca ili na osnovu razvoda braka postajale vlasnice i upravljačice celokupne zaostavštine ili nekog njenog dela. Godine 1760. udovica zanatlije Jeremije Boškovića, dobivši upravu nad celokupnom zaostavštinom, "nastavila je (zanatsku) radnju primivši kalfu, a zaradu su delili na pola". Interesantna je institucija "ljubavno poravnanie". Iz 1771. godine sačuvan je ugovor koji je Nerandža, udovica Isaka Isakovića, da bi izbegla parničenje i regulisala svoj nasledni deo sa sinovcima pokojnog supruga, potpisala - "ljubavno poravnanie" - "kuća Isakova da odmah pripadne sinovcima ali da Nerandža do

smrti ili preudaje živi u njoj i prima kiriju od jedne (od ukupno dve Isakove) radnje.”(Stajić 1936: 82-3, 87).

U knjizi "Ženski pokret u Vojvodini" zabeleženo je da je 1776. Julijana rođ. Miloradović vodila sudski spor sa braćom da bi dobila "sa njima ravan deo" na koji je po očevom testamentu imala pravo. Isti izvor beleži drastičan primer uskraćivanja prava nasledstva ženskoj deci: Mardarije Vujić testamentom obavezuje sina da ako bude imao decu oba pola "ženski pol ništa da ne imjejet" (str. 15).

Među najznačajnija iskustva žena, vezana za nasleđivanje, spada ono Novosađanke Judite Horovic, koja je, početkom 19. veka, posle očeve smrti sama postala ugledna trgovkinja na veliko. Zbog bogatstva, koje je stekla, bila je uvažavana u poslovnom svetu. Koliko je pojavljivanje Judite Horovic kao samostalnice privrednice značajno govori podatak da je tek početkom 20. veka bilo više žena privrednica. Tako se u poslovnom adresaru "Zastave" od 14. 03. 1905. mogu naći podaci o voskarsko – kolačarskoj radnji Katarine Čupić, u tadašnjoj Čurčijskoj (Pašićevoj) 30, i o jorgandžijskoj radnji Zorke Milićeve, na Žitnoj pijaci 6.

ОБЈАВА.

Част ми је објавити, да ћу свега **20 дана** вршити праксу **зубног лекарства**. Свакоме, по хоће зубе да оправи, даје се прилика, да по најмодернијој зубној техници уреди, поправи своје зубе.

У Каменици, 2. септ. 1911.

428 (1-1) . Милица Михајловић.

Objava je objavljvana tokom septembra 1911. u novosadskom "Braniku"

Sa stanovišta ekonomske sigurnosti i samostalnosti žena od velikog je značaja napuštanje patrijarhalnih moralnih normi i prihvatanje, na zakonu zasnovanih, bračnih ugovora. Time je ustanovljena mogućnost, pre svega u okviru građanskog staleža, da žena u slučaju smrti supruga, ili razvoda (ukoliko je isti odobren "u korist" žene), raspoláže imovinom.

BRAČNI UGOVOR¹

Koji je danas, između mladoženje Jovana Popovića, kupca Homoljičkog i kćeri Tekle Radivojević, na sledeći način sačinjen:

Obe strane se zaklinju na večitu i nepromenljivu ljubav do smrti.

Kći Tekle Radivojević prinosi pride, svom budućem suprugu 1000 forinti u gotovu, kao miraz.

Mladoženja Jovan Popović prima u gotovom novcu ovih 1000 forinti od kćeri Tekline, kao miraz, s tim da on njoj u slučaju svoje smrti ovu hiljadu duplira.

Kao garanciju za ove 2000 forinti, zalaže Jovan Popović čitavo svoje sadašnje imanje i u budućnosti trudom ili ne stečeno dobro.

Šta god zajedno budu stekli, savakom pola pripada.

Kao potvrdu, obe strane kao i imovinski svedoci, ovaj ugovor nek dva puta potpišu.

U Bavaništu, dana 28. oktobra 1841.

(jedan nečitak potpis)

Aksentij(e) Dimić

(kapetan) svedok

Jovan Popović

Danilo Tomić

svedok

Bračni ugovor kojim se "kćeri Tekle Radivojević" garantuje dupliranje miraza u slučaju muževljeve smrti kao i polovina sve imovine stečene u braku, jedna je od mnogih obligacija, kojom su žene označene kao moguće vlasnice imovine.

Krajem 18. i tokom 19. veka novosadska sredina dobija karakteristike evropske građanske sredine gde nema patrijarhalnih zadruga i gde je porodica temeljna jedinica u kojoj žena ima mnogo više prava. Običajno pravo vezano za srpsku zajednicu da se ženska deca dobrovoljno odriču nasleđa, "nametnuto kao moralna obaveza u patrijarhalnim društvima", u novosadskoj građanskoj porodici nije bilo na snazi već krajem 18. veka. Brojni su primeri da su Novosađanke, koristeći zakonske okvire a ne uobičajene patrijarhalne norme, bez straha pokretale parnice (i za razvod braka), boreći se za nasleđe ili "sotecivo" (imovinu stečenu u braku). Tako su one zakonskim putem postajale vlasnice kapitala (u novcu i dobrima).

DOBROTVORKE

Krajem 18. veka bilo je Novosađanki i Vojvodanki koje su uspele da same uvećaju sopstveni kapital i zaveštaju ga, na opšte dobro, za školovanje ženske dece ili pomoć siromašnim devojkama i udovicama. Većina dobrotvorki je u trenutku osnivanja zadužbina ili ostavljanja zaveštanja bila u statusu udovica. O fenomenu

¹ Glasnik Istorijskog društva u Novom Sadu, Novi Sad 1937, str. 336-7. Tekst obradila Ivana Markovljević.

'žena – udovica – dobrotvorka', koji je podrazumevao solidan ekonomski status, nije pisano i pored toga što se radilo o značajnoj pojavi, stoga ćemo i pokušati da predstavimo makar i nepotpuno to veličanstveno žensko delo, činjeno na korist čitavog naroda, koje je danas gotovo zaboravljeno.

Jefimija Ljubibratić (1736 – 1816) dobrotvorka, koja je posle smrti svog drugog muža, budući bogata, pomagala škole, siromašnu decu. Značajno je pomagala "Crkvenu opštinu novosadsku". Po priznanici koju je potpisala ćirilicom 1787. zna se da je bila pismena. Postoji podatak da su je zadavili razbojnici, koji su pljačkali njenu kuću u Novom Sadu (Dunderski – Uvod u Novi Sad).

Marija Stanisavljević (oko 1756 – 1837) iz poznate novosadske porodice Rajić, takođe je kao udovica postala dobrotvorka; dala je znatnu svotu novca za gradsku bolnicu. Pomagala je Vuka Karadžića, koji je sa zahvalnošću pominje u predgovoru knjizi "Pjesmarica". Marija je bila darodavka i biblioteke Srpske velike gimnazije u Novom Sadu, a dala je novac i za štampanje Vukovog "Rječnika" (Dunderski – Uvod u Novi Sad).

U red velikih dobrotvorki – graditeljki spada grofica Henrijeta Kotek (+1822), Futožanka, koja je između 1806. i 1808. godine na mestu stare rimokatoličke crkve sagradila novu, posvećenu Srcu Isusovom. Monumentalna pseudogotska građevina, izgrađena po projektu Ferenc Veningera, ima dva visoka zvonika, koji dominiraju okolinom. Grofica Kotek, iz sledeće generacije te porodice, pomagala je siromašne i nezbrinute ljude. Zna se da je bila na čelu futoškog odbora Društva crvenog krsta u vreme I svetskog rata. U arhivi Novosadskog magistrata, koja se čuva u Istorijском arhivu Novog Sada, nalazimo njenu žalbu iz 1914. kojom ona protestuje zbog skupih lekarskih usluga za ranjenike smeštene u Futogu.

Katarina D. Jovanović (1800 – 1879) rođena Nikora, poreklom je Grkinja. Njena porodica se krajem 18. veka doselila u Peštu, gde je Katarina i rođena. Ona je prva osnovala fond u korist Srpske više devojачke škole u Novom Sadu priloživši 125. carskih dukata (Đorđević 1912: 31). U knjizi "Matica srpska 1826 – 1956" o njoj zadužbini između ostalog piše: "U Osnovnom Pismu se kaže da će se, sve dok se ne osnuje srpska učiteljska škola u Bosni, prihodi zadužbine upotrebljavati za izučavanje pripravnika i pripravnica, koji će učiteljevati u Bosni. Zaveštaj je učinjen sa 1525 dukata." (str. 572/3). Katarina Jovanović ostavila je Zaduzbinu na upravu Vasi Pelagiću "koji se 1874. odrekao toga prava uživanja", a tek posle njegove smrti, 1899. Matica srpska "uvela je Zaduzbinu u život". Katarina Jovanović bila je udata za peštanskog "mernika" Dimitrija Jovanovića. Posle njegove smrti doselila se u Ilok, gde je napisala oporuku o formiranju zadužbine. U Iloku je i umrla, a njen grob, zapušten i neobeležan, obnovila je Matica srpska 1924. godine.

Anastasija Kolarović (1811 – 1891), obrazovana kći novosadskog knjižara Kirjakovića, ostavila je značajnu sumu, koju je dobila na ime "ljubavnog poravnania i porodičnih troškova", a uvećala umnim poslovanjem, za školovanje Jarovityh Srpkinja na inostranim studijama – medicinskim i pedagoškim u Nemačkoj i Švajcarskoj (Dunderski – Uvod u Novi Sad).

Nezaobilazno je zaveštanje Anke (1853 – 1908) i Arse Pajević. Ankin miraz od 80 – 100.000 kruna, "dao je poleta njihovom štamparskom i knjižarskom poduzeću" (Ženski svet" 1.04.1908, str. 1) tako da su postali ugledni Novosađani i veliki dobrotvori. Kako nisu imali decu, Anka je usvojila dva dečaka a starala se i pomagala školovanje mnoge druge dece, naročito one iz Crne Gore. Njihovo zaveštanje u vrednosti od blizu 400.000 kruna podeljeno je "fondu srpske velike gimnazije novosadske" i Srpskoj višoj devojačkoj školi, kojoj su ostavili kuću u vrednosti od oko 15. 000 kruna i 14.000 kruna u novcu za fond iz koga će se odevati sirote učenice i nabavljati školski pribor. Anka je bila ugledna članica Dobrotvorne zadruge Srpkinja Novosatkinja, što je sigurno imalo uticaja na odluku da se deo zaveštanja da novosadskoj devojačkoj školi. Njen dobrotvorni rad, naročito veliki prilozima koje je davala, obezbedili su joj mnoge počasti. Tako ju je "beogradsko patriotsko društvo Kneginja Ljubica" odlikovalo uključenjem u glavni odbor društva, a beogradsko "društvo Crvenog Krsta" dodelio joj je "krst za zasluge".

U "Srpkinji" (str. 87/8) nalazi se tekst Julke Srdić – Popović, pod nazivom "Srpkinje dobrotvorke," u kome su imena preko četrdeset žena koje su "mnogim dobročinstvima obasule svoj narod", sa podacima o kakvim se zadužbinama radi i koliki je kapital u njih uložen. Od Vojvodanki pominju se: Sofija Dunderski, "majka srpskog naroda, koja svaki dan pruža dokaz svoje velike plemenite duše"; Sofija Dražić iz Velikog Bečkerek "koja je svojim radom i štednjom svoj imetak tako uvećala, da je pred smrt bogato obdaruila svoj narod"; Julijana Nedeljković iz Vršca koja je "Matici srpskoj predala 30.000 forinti"; Draginja Aradski iz Subotice koja je "svoje imanje u vrednosti od 16.000 kruna ostavila u dobrotvorne svrhe"; Milica Petković i Anka Konstantinović, "dobrotvorke pančevačke više devojačke škole"; Terezija Kanjiža iz Uljme koja je "ostavila na raspolaganje svom narodu preko 40.000 kruna"; Nasta Sladička iz Starog Bečaja koja je "ostavila 26 lanaca zemlje i kuću u varoši"; Katarina Dimitrijević iz Rume koja je "sav svoj imetak ostavila učiteljskom konviktu"; Emilija Munčić – Vekecki koja je "darovala 300.000 kruna za dobrotvorne svrhe"; Jelisaveta Stojković iz Sombora koja je "ostavila preko 50.000 forinti za potpomaganje siromašnih učiteljskih pripravnika i pripravnica"; Jelena Koskinica koja je "ostavila srp. vel. gimnaziji u Sremskim Karlovcima 50.000 forinti"; Natalija Nikolić iz sela Tomaševca u Banatu "ostavila je 65.000 kruna za crkvu i školu"; Ana Stojanović iz Pančeva "ostavila je 10.000 kruna za potpomaganje dviju sirotih starica"; Kristina Nedeljković koja je "darovala 36.000 kruna srpskoj crkvenoj opštini"; Eufimija Jović koja je "ostavila 187 jutara najbolje zemlje i dvorac u St. Bečeju za osnivanje zadužbine za obrazovanje srpske dece. Iz zadužbine se na čake godišnje troši 10.000 kruna"; Jelena Bozda iz Sent Andreje koja je "ostavila 1800. zadužbinu u vrednosti od 300.000 kruna koja se izdaje srpskim trgovcima u Pešti i Sent Andreji"; Sofija Sosa Bolunska iz Melenaca koja je "ostavila za srpske književnike sav svoj veliki imetak u zemlji"; Marija Radosavljević iz Pančeva i Katica Ivošević iz Vinkovaca ostavile su "Privredniku", prva "veliko imanje", a druga 40.000 kruna. U testu se pominju zaveštanja Novosađanki Marije Trandafil Sofije Pasković i Kate Jovanović iz Iloka, ali se ne pominje zaveštanje Marije (rod. Milanković) Petrović, koja je, poštujući želju svoga brata Luke Milanković:

i na temelju njegove zaostavštine, za stipendije testamentom ostavila zemlju u vrednosti od 25.000 forinti.

Nepoznato je kako je i na osnovu koje građe u "Srpkinji" objavljen navedeni spisak dobrotvorki. Izvesno je da on nije konačan. Listajući samo novosadsku štampu, s kraja 19. i početka 20. veka moguće je naći mnogo primera ženskog dobročinstva. Vredno je zabeležiti jedno takvo: novosadska "Zastava" je u broju od 3. 10. 1905. zabeležila da je Pulherina Simić (rođ. Mihajlović) ostavila pančevačkoj Srpskoj višoj devojačkoj školi 16.000 kruna.

Zabeleženo je da su sredinom 19. veka, koristeći prednosti građanskog zakona, svoje interese kod nasleđivanja žene štitile ne ustručavajući se da povedu parnice protiv pretendena na nasleđe, koji su često bili bliski muški rođaci. Indikativan je primer najveće dobrotvorke kod Srba, Marije Trandafil, koja je posle smrti muža, u isto vreme morala da vodi nekoliko parnica, uključujući i parnicu protiv rođenog brata, koji je uzurpirao velik deo njene imovine, oslanjajući se na običajno pravo da se ženska deca odriču roditeljske imovine i na eventualnu sestrinu "slabost ženske vrste".

Uspešnim gazdovanjem nad nasleđenim imanjima i kapitalom mnoge Novosađanke i Vojvođanke postajale su dovoljno bogate i samostalne da deo bogatstva, ili čak čitav imetak, mogu ostaviti u dobrotvorne svrhe. Pored toga što su početkom 19. veka Novosađanke mogle u privatnim "lerovima" naučiti da čitaju i pišu, svest o potrebi savremenog, sveobuhvatnog školovanja ženske dece, na tada visokim školama u inostranstvu, bila je jasno izražena, što pokazuju zaveštanja mnogih dobrotvorki.

Značajan deo kapitala, željom darodavki, "investiran" je u obrazovanje ženske dece. Bilo je to plodno tlo na kome će, počev od kraja 19. veka, nastati važne ženske institucije, koje žene osnivaju i predvode. Tradiciju pomaganja ljudima u nevolji Novosađanke će nastaviti i početkom 20. veka. Jelena Kon, Darinka Grujić – Radović, Katherine Macphail nastavljalice su te, do početka II svetskog rata, vrlo izražene tradicije.

Zgrada Matice srpske u Novom Sadu zadužbina Marije Trandafil – fotografija: M. Isakov.

ŠKOLOVANJE ŽENSKE DECE

Počev od kraja 18. veka bogati sloj vojvodanskog (i novosadskog) stanovništva nastojao je da svojim kćerima pruži obrazovanje kakvo se davalo u intelektualnim sredinama Pešte i Beča, a što je predstavljalo evropski vrh. Poznavanje jezika (nemački, mađarski, pa i francuski), što se podrazumevalo u multietničkoj sredini Austrougarske, omogućavalo je da se evropski kulturni dometi vrlo brzo prihvate.

Devojke iz plemićkih i bogatih građanskih porodica imale su "domaće učitelje među kojima je bilo tancmajstera, ritmajstera, učitelja muzike i stranih jezika." Postoje podaci da je u "visokom društvu", i u srpskoj sredini, bilo učenih žena – "precioza", koje su na balovima i u salonima "demonstrirale" otmenost i učenost (Gavrilović 1987: 186). Jedan takav salon imala je Eustahija Arsić, čiji su česti gosti bili Sava Tekelija i Joakim Vujić.

Vojvodanski i novosadski prostor biće zato onaj na kome će se pojaviti: prva srpska književnica 19. veka (Eustahija Arsić), slikarka (Katarina Ivanović), advokatkinja (Marija Milutinović), feministkinja (Draga Dejanović), prve političarke (sestre Ninković), pedagoškinja (Katarina Milovuk), glumice (Marija Todorović – Stanojević, Draga Spasić, Milka Grgurova), kompozitorica (Jovanka Stojković), rediteljka (Milka Marković), naučnica (Mileva Marić Ajnštajn), najveća dobrotvorka kod Srba (Marija Trandafil), urednice /vlasnice ženskog lista (Milica Tomić, Zorka Lazić), prva ratna dopisnica (Milica Stojadinović Srpkinja), književnica/urednica (Julijana Radivojević), fotografkinja (Mara Bogdanović) Priznanje za pionirski rad u svim oblastima života i rada žena Novosađanke i Vojvođanke su dobile 1887. "Ženski svet" u broju od 1. marta 1887. donosi vest da je kraljica Natalija Obrenović odlikovala najzaslužnije "gospode Srpkinje iz Austrougarske" zlatnom i srebrnom medaljom, jer su svojim delima i primerom doprinele razvoju Kraljevine Srbije.

Devojke iz građanskog staleža išle su, u najboljem slučaju, u gradske škole. I pored zakona o obaveznom školovanju, školovanje ženske dece bila je stvar o kojoj su odlučivali roditelji. Posledice tog odlučivanja u srpskoj zajednici opisao je 1775. godine jedan varaždinski general. U izveštaju svojoj komandi on kaže da se mlade Srpkinje "nalaze u krajnjoj gluposti, jer nisu u stanju da za sebe i svoje nešto sašiju" (Gavrilović 1987: 189).

OSNOVNE ŠKOLE, ZABAVIŠTA

Svaka etnička zajednica u Novom Sadu brinula se – koliko je to bilo moguće – o osnovnom školovanju dece. U početku su škole bile pri crkvama: još pre Ratio Education – zakona o školovanju, koji je Marija Trezija donela 1776, a po kome su se morali otvarati narodne škole za svu decu, u Novom Sadu je svaka zajednica imala svoju školu, o čemu izveštava Melhior Erdujhelji u svojoj "Istoriji Novog Sada". U školi koju je 1731. osnovao vladika Visarion, koja je bila od izuzetnog značaja za srpsku zajednicu, prema podacima, 1770. školovale su se i devojčice samo "na slavenskom jeziku".

Erdujhelji beleži i naredbu iz 1848. "da se u pogledu novog uređenja, rastave ženska deca od muške – valja se postarati o osnivanju jedne zasebite ženske škole." Prema njegovim podacima ženske dece u osnovnim ženskim srpskim školama bilo je 1862: u I razredu 46, u II razredu 48, u III razredu 40, a u Almaškoj školi još 29.

U Istorijском архиву Novog Sada nalazimo podatke o tome da su u gradu radile: Novosadska rimokatolička narodna škola (arhiva iz 1873), Mađarska kraljevska državna osnovna narodna škola "Svetog Roka" (arhiva iz 1888), Reformatska osnovna narodna škola (arhiva iz 1883).

U Novom Sadu je od 1802. radila prva javna jevrejska škola – škola modernog plana i programa, u kojoj se od 1891. izvodi nastava muzičkog obrazovanja i gimnastike (Šosberger 1998: 136). Godine 1864. u jevrejskoj školi je bilo 72 dečaka i 62 devojčice, a 1877. u njoj su radile i dve učiteljice.

Interesantan je podatak o školovanju rusinske dece. U sredinama gde su Rusini bili većina (kao u Ruskom Krsturu od 1756) škole su postojale, prvo pri crkvi a kasnije kao državne, bile su "dobro posećene" i nije bilo "nepismenih osobito među ženama, koje često u braku nauče muževe da čitaju i pišu" (Jeremić 1928: 56). U Novom Sadu je od 1863/64. radila rusinska škola, kao crkvena sve do 1921, a od tada kao državna.

Отварања дечјег обданишта.

Здравствени Одсек за Банат, Бачку и Барању отвара у уторак 19. априла Дечје Обданиште у Ченејској улици број 11.

У Обданиште се примају одојчад и деца до конца друге године на чување, негу и храну. Примаће се одојчад и деца само оних сиромашних матера, које радним данима иду на рад, те немају на ким да оставе своју децу. Обданиште се отвара јутром у шест сахата а матере су дужне своју децу однети из Обданишта најдаље до седам часова у вече.

Матере су дужне слушати савете лекара Државног Обданишта о нези и храњењу одојчади и деце. Деца непослушних матера и болесна деца неће бити примана у Обданиште.

Нови Сад, 15. априла 1921.

Шеф Здравственог Одсека:

№ 1—2

Др. Лаза Жерјевкић.

Krajem 19. veka u Novom Sadu osnivaju se dečija zabavišta, koja okupljaju decu po etničkom ili konfesionalnom kriteriju. Savka Subotić je u svojim "Uspomenama" (ROMS M. 5577) ostavila podatak da je u gradu 1857. otvoreno prvo zabavište "po Frelblovoj metodi". O deci u zabavištima brinule su zabavilje (vaspitačice) koje su se za taj posao školovale u Pešti, Beču i drugim centrima Austrougarske. Od 1919. postoje državna i privatna zabavišta u Novom Sadu. Državnim zabavištima rukovodi Zdravstveni odsek za Banat, Bačku i Baranju, kao što se vidi iz obaveštenja štampanog u "Zastavi" 20. aprila 1921.

Od privatnih zabavišta po dobroj organizaciji i sadžajima koji su pružani deci jilo je na glasu ono koje je osnovala i vodila u periodu 1934 – 1941. Paula Šosberger.

Nikolajevsko zabavište 1926. – fotografija iz albuma gospode Zore Mrnušćik.

Prvo "francusko" zabavište osnovano je 1928. u Novom Sadu, pet godina posle petrovaradinskog. U listu "Novi Sad" od 5. 07. 1930. na 2. strani objavljena je vest da je francusko dečije zabavište iz Petrovaradina te godine priredilo tradicionalnu " zabavu sa deklamacijama, pevanjem i igrankom". Važno je zabeležiti da je u Novom Sadu početkom 20. veka radila i škola za "mucavu decu" po metodu prof. Najmana iz Graca. Prema pisanju "Zastave" od 11. (24) juna 1914. škola u kojoj su se bavili "pogreškama u jeziku" kod dece trajala je 4 – 6 nedelja a radila je u ulici "Imre Tekelije 3".

LEROVI

Tokom 19. veka u gradovima se osnivaju lerovi u kojima ugledne gospode, "bez obzira na veru", podučavaju devojke, koje su već završile "nacionalne škole"(osnovne škole): pletenju, šivenju, vezu.

Jedan od najpoznatijih lerova bio je novosadski "učebni i vaspitni zavod samo za žensku mladež" Amelije Terzić rod. Moro (1867). Novosadska "Zastava" (br. 83) iz 1867. na poslednjoj strani donosi oglas sledeće sadržine: "Roditelji i Staratelji učtivo se umoljavaju, da pohitaju svoje kćeri i pitomice potpisatoj vaspitateljki "učebnog i vaspitateljnog zavedenja samo za žensku mladež" pismeno ili lično prijaviti i upisati, počem se ove godine učenje u tom zavedenju počinje 19.

sept. p.n. (1. okt. p.r.). Da ne bi učenice od predavanja zaostale i da bi sebi uobšte olakšale, nužno je da se što pre prijave i upišu. Ovom prilikom javljam poštovanim srpskim roditeljima, da će se u mome zavedenju povestnica Srpska kao i više važni predmeta na Srbskome jeziku od najvaljanijih učitelja predavati, zavedenje već danas 8. od najvaljanijih učitelja i učiteljica ima i nadam se da će roditelje i u svemu zadovoljiti moći.

Adresa: Amelia Terzić rod. Moro
Amelie Terzie geb. Moreau
In Gvozdanovičšen Hause."

Savka Subotić, koja je od svoje 4 godine pohađala ler sestara Wittich, ostavila je podatak da je postojala i čitanka za devojčice – "Magazin". Najveći broj lerova vodile su Nemice, koje su morale da uz molbu magistratu daju dokaze o "učenosti". Tako su 1868. postupile Paulina i Fani Vuić, podnoseći molbu za otvaranje "Lehr und Erziehungsanstalt."

Jedan broj lerova prerastao je u redovne devojačke škole – "javne školske ustanove za svu žensku decu, bez obzira na naciiju i društveni status." U tim ustanovama učili su se: čitanje, pisanje, račun, strani jezici, ručni rad i veronauka. Nastava pevanja bila je najstrože zabranjena.

Vaspitačice devojačkih škola školovale su se u specijalnim zavodima, od kojih je na najboljem glasu bio bečki, kojim su upravljale ursuline. Školovanje vaspitačica je bilo besplatno i trajalo je osam godina. Sistem nagrađivanja vaspitačica zavisio je od grada u kome rade. Tako su prvoj kategoriji pripadale one koje su radile u slobodnim kraljevskim gradovima (kakav je bio i Novi Sad). Grad je bio dužan da im obezbedi: "stan od tri prostrane sobe, kuhinje, kupatila, podruma, ostave za drva, godišnji prihod od 500 forinti, tri hvata ogrevnog drveta, šest merova žita, osam merova kukuruza i dvadest pet funti sveća" (Gavrilović 1987: 198). Vaspitačice redovnih devojačkih škola morale su, pre početka rada, potpisati ugovor sa gradskim magistratima, koji nisu mogle raskinuti pre vremena, a ukoliko su nameravale da se udaju, "morale su dobiti dozvolu od samog monarha."

U Pravilniku o školama u Ugarskoj iz 1869. koji je imao za cilj da ujednači plan i program svih škola (pa i ženskih) nalazimo sledeći program:

1. U ženskim školama kao i u nižim osnovnim – nastava na maternjem jeziku.
2. Za devojke viših klasa (kod kaluđerica, privatni zavodi) već u II razredu – francuski elementi. U III razredu čitanje mađarsko, nemačko i francusko, u IV razredu – sintaksa" (Stajić 1951: 192).

DEVOJAČKE ŠKOLE, DRŽAVNE ŽENSKÉ ŠKOLE

Od 1826. u Novom Sadu je radila "devičeska škola", koja je bila pod gradskim patronatom. Oko 1831. radilo se na osnivanju "ženske škole za katoličke". Protestantski zavod za vaspitanje devojaka "iz boljih kuća" gospođe Isoz radio je od 1866, a Katolički privatni zavod od 1867. Godine 1876. u gradu postoji državna

”Novosadska devojaka građanska škola” sa nastavom na mađarskom jeziku, čija je direktorka od 1884. Adel Nemešanji (Nemessányi Adél). Škola 1883/84. ima četiri razreda i 63 učenice, a 1901. godine 221 učenicu.

Privatni novosadski lerovi, škole u Pešti, Beču, Cirihi, možda su na neki način usporili otvaranje srpskih viših devojaka škola u Vojvodini, pa je Beograd, pre Novog Sada, imao takvu školu. Na osnovu odluke Srpskog narodno – crkvenog sabora u Karlovcima iz 1871. otvorene su više devojaka škole u Novom Sadu i Pančevu 1874. i omogućeno je da se devojke upisuju u (do tada samo muške) učiteljske škole. Odluci je prethodio zahtev grupe Novosadanki (Savka Subotić, Nana Natošević, Sofija Pasković, Justina Koda, Ana Demelić, Ana Pavlović, Julijana Radovanović, Anka Miletić, Jelena Jovanović i Anka Marinković) da se dozvoli otvaranje prve srpske ženske obrazovne ustanove u Novom Sadu. Plan i program Srpske više devojaka škole sačinili su dr. Đorđe Natošević i Arkadije Varadanin – prvi direktor škole. Prvi ”učitelji” Pačariz Janoš i Mileva Simić izabrani su od strane ”Srpske crkvene opštine”. ”Ženski svet” od 1. septembra 1887. donosi informaciju da je Srpska viša devojaka škole u Novom Sadu za svoju zaštitnicu (pandan sv. Savi) imala i sv. Anu i da je kao svoju slavu slavila ”začetije Bogorodice”. Sledeće godine (1878) škola je uvrštena u red građanskih škola Ugarske. Rad škole nije uvek nailazio na odobravanje srpske narodno – crkvene autonomije. U ”Radikalu”, koji je bio vlasništvo dr Zarka Miladinovića, u broju od juna 1910. nailazimo na članak Zorke Janković koji govori o ”nameri da se ukine pomoć srpskim višim devojaka školama”, što srećom nije ostvareno.

Srpska viša devojaka škola u Novom Sadu – generacija 1902/3, sa Milevom Simić (dokumentacija ROMS). Foto: B. Lučić.

Prve upravnice i "učiteljice" viših ženskih škola trude se da organizuju savremenu nastavu. U tom poslu naročito se ističu Adel Nemešnji i Katarina Milovuk (u Beogradu). Književnica i "učiteljica" novosadske Srpske više ženske škole Mileva Simić u svom delu "O vaspitanju" naginje, pak, patrijarhalnijim pogledima na obrazovanje devojaka. Možda je to jedan od razloga što su većinu učenica viših ženskih škola uglavnom činile devojke iz zanatlijskih i zemljoradničkih porodica, dok je bogatiji građanski sloj svoje kćeri i dalje slao na školovanje u privatne lerove ili u Peštu, Beč...

Од Ц. Кр. Земалског Школског Одбора одобрен

ПАНЗИЈОНАТ СА ШКОЛОМ

ЗАЈЕДНО ЗА УЧЕНИЦЕ, ЗА ВИШЕ СВЕСТРАНО ОБРАЗОВАЊЕ

ХРИСТИНЕ ЈОВАНОВИЋ У БЕЧУ,

414 2—5 WIEN, VIII., Pfeilgasse 5.

Проспекти и најлепше препоруке стоје на расположењу. Леп положај. Собе са свима удобностима. Савесно васпитање и настава уз гимнастику. Конверзација: немачка, француска и енглеска. Предају најбоље наставничке снаге.

Пријаву и упис ваља извршити што раније код управе овог панзијоната, иначе се доцније пријаве после задатих места не ће уважити.

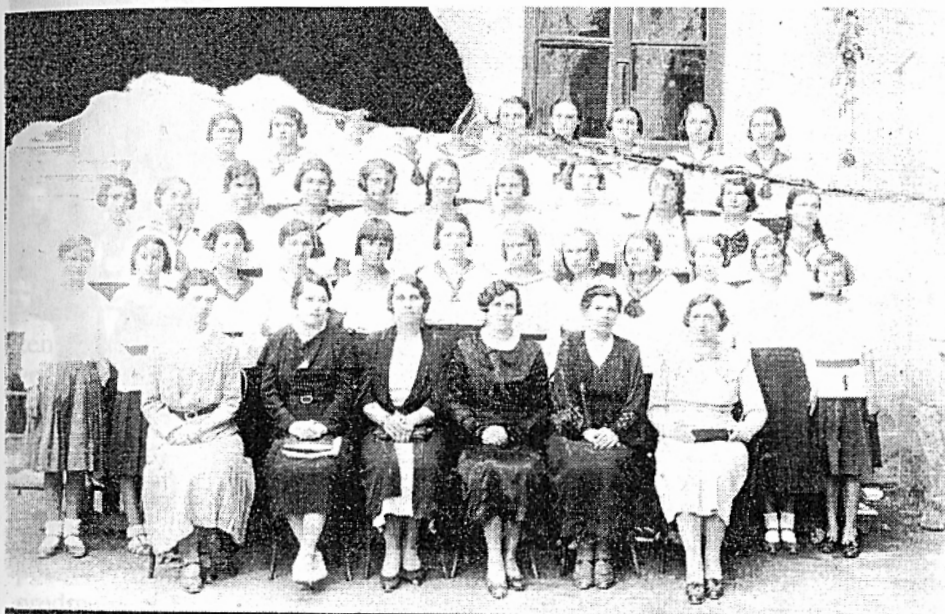
Oglas objavljivan u "Braniku" tokom septembra 1911.

Srpska viša devojačka škola je do 1920. radila u različitim prostorima u gradu, čak je za vreme I svetskog rata bio zakupljen mali prostor od "dve sobe" u ulici Zemljane ćuprije.

Od 1920. škola je radila u "Mađarskoj državnoj građanskoj školi", u današnjoj Njegoševoj ulici br. 20. Podržavljena viša devojačka škola, koja od 1919. ima naziv Državna ženska građanska škola "Kraljica Marija" Novi Sad, "primila je razrede rimokatoličke građanske škole i mađarske državne građanske škole". Godine 1920. izrađen je nastavni plan (nastava na srpskom jeziku), za četiri razreda, sa ciljem "da se naglasi praktični pravac ove škole." Umesto mađarskog uveden je, kao obavezni, francuski jezik. U školi su se pored opštih obrazovnih predmeta (istorija, geografija, nemački i francuski jezik), srpskog jezika i matematike, učili knjigovodstvo, stenografija, daktilografija i kvanje. U školi je izvesno vreme bila omogućena i nastava na mađarskom jeziku. List "Novi Sad" od 13. 09. 1930. donosi obaveštenje u kome se kaže da zbog svega 11 upisanih učenica u

mađarsko odeljenje Državne ženske građanske škole, one mogu "preći u odeljenja sa državnim jezikom".

Državna ženska građanska škola u Novom Sadu je od 1936. bila trgovačkog usmerenja. Od 1934. škola se nalazila u današnjoj Njegoševoj ulici u dve zgrade: u delu prostora današnje gimnazije "Svetozar Marković" i delu zgrade današnje muzičke škole "Isidor Bajić", u čijem su drugom delu bile opatice.

Učenice i nastavnice Državne ženske građanske škole u Novom Sadu

Fotografija iz albuma gospode Zore (Grozdić) Mrnuštik

(sede nastavnice: Kosana Vuksan, Cveta Bingulac, Draga Dimitrijević – Popovicki (direktorka), Vladislava Jovanović, Jelka Pavlović i Danica Nikić; pored nabrojanih u školi su radile: Olga Medenica, Rada Mikić, opatica Agneza Prčić, (?) Mihajlović ...

GIMNAZIJA I DRUGE SREDNJE ŠKOLE

U Istorijskom arhivu Novog Sada nalazimo podatke o postojanju Državne ženske realne gimnazije u gradu. Školske 1919/20. škola je imala pet razreda; 1920/21. – šest razreda; a 1922/23. – osam razreda. Prvih godina od osnivanja škola je radila u zgradi Srpske pravoslavne gimnazije u Novom Sadu. Tridesetih godina u školi su predavale profesorke: Emilija Petrović, Milena Mrkšić, Aleksandra Serdjukova, Vojislava Lučić, Ljubica Orlić, Vilma Pumer, (?)Prvanović, (?)Jurišić – Čiček, (?)Glušac, Olga (Vuksan) Milutinović, Kaća Damjanović Direktor je bio Stevan Margetić.

Godine 1941. školu zaposeda vojska, i tada strada deo arhive. Učenice gimnazije "nemađarske i nenemačke narodnosti" za vreme II svetskog rata pohađale su Mađarsku kraljevsku državnu gimnaziju na srpskom, a ostale Mađarsku žensku gimnaziju. Od 1945. škola nosi naziv Potpuna ženska gimnazija u Novom Sadu, a prva direktorka posle oslobođenja je bila Tatjana Ćirić.

